

**МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI ATROF OLAM BILAN
TANISHTIRISHDA MILLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.050>

*Xurvalieva Tarmiza Latipovna,
Pedagogika fanlari doktori (DSc), Toshkent viloyati Chirchiq davlat
pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrasida dotsenti*

*Teshabaeva Zamira Sobirovna,
Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim
metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirishga oid mamlakatimiz va xorijiy olimlarning pedagogik g'oyalari, atrofda olam bilan tanishtirish mashg'ulotlarida foydalaniladigan "NBIC" texnologiyasi bo'yicha fikr-mulohazalar yuritilgan, shuningdek, bolalarni atrof olam bilan tanishtirish borasidagi ilmiy-metodik qarashlar asoslanilgan.

Kalit so'zlar: modernizatsiya, imidj, intellektual, muhit, mulohaza, sezgi, idrok, xotira, tafakkur, syujetli o'yin, motivatsion, kategoriya, ehtiyoj, qiziqish, qobiliyat, sezgilar, innovatsion, atrof-muhit.

**НАЦИОНАЛЬНОЕ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОЗНАКОМЛЕНИЕ
ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ОКРУЖАЮЩИМ МИРОМ**

*Xurvalieva Tarmiza Latipovna,
Доктор педагогических наук, Ташкентский областной Чирчикский
государственный педагогический институт, доцент кафедры Дошкольного
образования*

*Тешабаева Замира Собировна,
старший преподаватель кафедры методики дошкольного воспитания,
Чирчикский государственный педагогический институт, Ташкентская
область*

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические идеи отечественных и зарубежных ученых по ознакомлению детей дошкольного возраста с окружающим миром, технология NBIC, применяемая на занятии с окружающим миром. В ее основе также лежат научно-методические взгляды на ознакомление детей с окружающим миром.

Ключевые слова: модернизация, имидж, интеллектуал, среда, коммуникация, ощущение, восприятие, память, мышление, сюжетная игра, мотивация, категория, потребность, интерес, способность, чувствительность, новаторство, окружающая среда.

**NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE FACILITATION OF
PRESCHOOL CHILDREN WITH THE WORLD**

*Khurvalieva Tarmiza Latipovna,
Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Tashkent region Chirchik State
Pedagogical Institute, Associate Professor of Preschool Education*

*Teshabayeva Zamira Sobirovna,
Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti "Maktabgacha ta'lim
metodikasi" kafedrasida katta o'qituvchisi*

Abstract. The article discusses the pedagogical ideas of domestic and foreign scientists to familiarize preschool children with the outside world, the NBIC technology used to study with the outside world. It is also based on scientific and methodological views on familiarizing children with the outside world.

Key words: modernization, image, intellectual, environment, communication,

feeling, perception, memory, thinking, plot game, motivation, category, need, interest, ability, sensitivity, innovation, environment.

Kirish. So‘nggi yillarda maktabgacha ta’limni rivojlantirishga doir bir qancha normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqildi. Ularda sohada o‘z yechimini kutayotgan vazifalar aniq ko‘rsatildi. Xususan, maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari bo‘yicha qabul qilingan huquqiy hujjarlarda “ilg‘or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta’lim sifatini oshirish, maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta’lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo‘llanadigan zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish” kabi vazifalar belgilangan [1]. Tabiat va jamiyat uyg‘unligi insoniyatning tarixiy rivojlanishida muhim mezon hisoblanadi. Biologik va ijtimoiy omillar ta’sirida shaxs makon va zamonda o‘z faoliyatini amalga oshiradi. Bu faoliyat mazmunini atrofda voqea va tabiatdagi hodisalarning mohiyati, narsa va buyumlarning nomi, vazifasi, belgi xususiyatlari hamda ularga munosabatlar tashkil etadi. Maktabgacha bolalik davrida bolada atrof olam haqidagi ilk tasavvurlar paydo bo‘ladi, atrofda voqea va hodisalarning oddiy o‘zaro aloqadorligi qonuniyatini anglash ko‘nikmasi shakllanadi. Shuningdek, bola olgan bilimni mustaqil ravishda amaliy faoliyatida qo‘llay oladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirish qiziquvchanlikni oshiradi. Bilish qobiliyati hamda “boshlang‘ich ta’lim o‘quvchisi imidji” rivojlantiriladi. Ijodiy tasavvur esa, bolada intellektual va shaxsiy sifatning shakllanishiga turtki bo‘ladi. Sezgi organlari orqali bolalar atrof olamni ko‘radi, his qiladi, anglaydi. Atrofni anglashlari natijasida insonning tana a‘zolari va ularning vazifalari, sog‘lom hayot tarzi haqidagi tushunchalarga ega bo‘ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirishdan asosiy maqsad maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirishga oid mamlakatimiz va xorijiy olimlarning pedagogik g‘oyalari o‘rganish hamda amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuga oid izlanishlar tahlili. Atrof olam bilan tanishtirish orqali bolalarda bilish jarayoni faollashadi. Sezgi, idrok, xotira va tafakkur rivojlanishida atrof olamdagi voqea va hodisalar, narsa va buyumlarning xususiyati muhim omil hisoblanadi hamda bolalarning intellektual rivojlanishi uchun zamin yaratadi.

Tarbiyalanuvchilarning o‘z shaxsiy imkoniyatlarini namoyon etishlari, bilim olishga bo‘lgan qiziqishi va ehtiyojini qondirishda ota-onaning e’tibori, kattalarning shaxsiy namunasi, tarbiyachining bilimi va mahorati alohida o‘rin egallaydi. Bolalarga samimiy munosabat, ta’limga zamonaviy yondashuv, xorijiy tajribalarni o‘rganish va ularga ko‘ra milliy ta’lim berish usullarini qo‘llash bugungi kunda pedagog-tarbiyachilar oldidagi eng muhim asosiy vazifadir.

Psixolog olim R.S.Nemovning fikricha, “Inson barcha bilimlarni turli manbalardan olishi mumkin. Inson bolalikda atrofda odamlarga duch keladi, ya’ni ota-onasi, qarindoshlari va ularning o‘rnini bosadigan boshqa kishilar bilan muloqotda bo‘ladi. Bola kattalar bilan muloqotga kirishar ekan, ularning bolaga bildirgan munosabati, fikri ta’sirida nutqni o‘zlashtiradi, unda o‘zini o‘zi baholash va o‘ziga ishonch hissi paydo bo‘ladi, shaxsiy tasavvurlar shakllanadi, atrofda narsa va buyumlar, odamlarni tushunishni o‘rganadi” [11; 13-b]. Natijada, bola o‘zining bilish faoliyati hamda irodaviy va boshqa sifatini baholaydi.

A.S.Simonovich “Bolalarda bir-biri va atrofda boshqa odamlarga bo‘lgan ijobiy munosabatning rivojlanishiga yordam berish; o‘yinlar orqali borliq va atrof olamni tahlil qilish; bolalarda hissiy intellektni amaliy va hayotiy yo‘llar bilan rivojlantirish; syujetli o‘yinlar orqali xulosa chiqarish; biror bir voqelikning kelib chiqish sababi va oqibatini o‘rgatish; bolalarga maktabda va sinfda o‘zini qanday tutish kerakligini o‘rgatish zarur” deb ta’kidlaydi [12]. Tengdoshining yutug‘i, o‘zining shaxsiy muvaffaqiyati va muvaffaqiyatsizligini qiyoslaydi, o‘zini tahlil qilish ko‘nikmasi shakllanadi. Bularning barchasi atrof olamning bolaga ta’siri natijasida sodir bo‘ladi.

Buyum va narsalarni umumlashtirish ko‘nikmasini bola dastlab harakat orqali o‘zlashtiradi, keyin esa so‘z bilan mustahkamlaydi. Bola buyumlar va ularning vazifalarini o‘zlashtirib olgach, turli vaziyatlarda ulardan foydalanishni ham bilib oladi. Bola buyumlar va faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini anglay boshlaydi. Ya’ni harakat bilan buyumlarni o‘zgarishini tushunadi. Bunday manipulyativ harakatlar har qanday o‘yinchoq va buyumlar bilan bolaning o‘ynay olishini ta’minlaydi.

Rossiyalik olim A.P.Usova bolalarda bilimlar ikki kategoriyada shakllanishini asoslaydi “Birinchi kategoriyada bolalar oilaviy sharoit, kattalar bilan kundalik muloqotda, o‘yin va kuzatish jarayonida bilimlarni o‘zlashtiradilar; ikkinchi kategoriyada bilim va tajribalar ta’lim jarayonida mashg‘ulot va ta’limiy faoliyatda o‘zlashtiriladi” [13].

M.Davletshin “asosan maktabgacha davrdan boshlab, bolaning mustaqil faoliyati kuchaya boshlaydi. Bog‘cha yoshidagi bolalarga beriladigan tarbiya ularning murakkab harakatlarni o‘zlashtirish, elementar gigiena, madaniy va mehnat malakalarini shakllantirish, nutqni rivojlantirish hamda ijtimoiy axloq va estetik didning dastlabki kurtaklarini hosil qilish davridir” deb maktabgacha yosh eng qulay senzitiv davr ekanini asoslaydi [4; 38-b].

Bolalarning psixik xususiyatlarini e’tiborga olgan holda o‘quv jarayonini tashkil etish maktabgacha ta’lim metodikasining muhim tamoyili hisoblanadi. Ushbu tamoyilni amaliyotga joriy etishda har bir yosh guruhida kollaborativ hamkorlikni tashkil etish, tarbiyalanuvchilarni har tomonlama tarbiyalashda birgalikdagi harakat muhitini yaratish kabi yondashuvlardan samarali foydalanish muhim metodik talablar sanaladi.

Portugaliyalik M.E.Ferreira “Bolalarga atrof-muhitga do‘stona munosabat asosida ekologik ta’lim berish” mavzusidagi ilmiy ishida amaliy mashqlar orqali ekologik tarbiya berish, atrof-muhit ta’limini singdirish muhimligini asoslab bergan [14]. Insonning ta’lim olishi, mehnat qilishi, ma’naviy shakllanishida tabiatning o‘rni va roli muhim. Mehnat faoliyati tabiat qo‘ynida, ish qurolidan foydalanish orqali tashkil etiladi. Bunda inson o‘z ehtiyojlarini qondirish yo‘lida faollik qiladi va bajargan ishlaridan ma’naviy ozuqa oladi. Shu va boshqa ehtiyojlar bolalarda ham mavjud bo‘lib, ularni turli faoliyat asosida qondirishga harakat qiladi. mazkur jarayonda integratsion yondashuvni amalga oshirish zarurligini asoslab bergan.

Bolalarni atrof olam bilan tanishtirishda davlat talablarining barcha rivojlanish sohalarini uyg‘unlikda amalga oshirishda ntegratsion yondashuv muhim sanaladi.

AQShlik olim R.A.Fisher (The University of Tennessee at Chattanooga) “Maktabgacha ta’lim yoshdagi tarbiyalanuvchilarning so‘zlarni anglashi va ijodkorligiga atrof-muhit ta’limining ta’siri” mavzusidagi doktorlik ishida bolalar so‘z boyligi va nutqining rivojlanishiga atrof-muhitning ta’siri tahlil etilgan [15]. Ma’lumki bizni o‘rab turgan atrof olam butun borliq bu tabiat in’omi hisoblanadi. Ilk yoshlikdan bolalarni tabiatni asrashga o‘rgatib borish maqsadga muvofiq.

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirishga oid mamlakatimiz va xorijiy olimlarning metodik va pedagogik g‘oyalaridan atrofda olam bilan tanishtirish mashg‘ulotlarida foydalanish bo‘yicha bir qator tavsiyalarni ishlab chiqish va joriy eish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur jarayonda atrof olam bilan tanishtirish mashg‘ulotlarini kuzatish, suhbat, mashg‘ulot loyihasi kabi usullar qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

Natija va mulohazalar. O‘rganilgan adabiyotlar va kuzatuvlarimizning ko‘rsatishicha bolaning maktab ta’limiga mukammal tayyorligiga to‘sqinlik qiladigan tashqi va ichki omillarning ta’siri nafaqat jismoniy va ruhiy rivojlanishiga ta’sir qiladi, balki u har qanday salbiy ta’sir xoh u jismoniy, xoh ruhiy bo‘lsin, avvalo uning umumiy rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Pedagogik jarayonni tashkil etishda tarbiyachi turli faoliyat yo‘nalishlarida o‘zini namoyon qiladi. Tarbiyachi qaysi yo‘nalishda faoliyat olib bormasin, uning markazida bola shaxsi, uning

qiziqishlari va manfaatlari turishi lozim. Bolalarning psixologik beqarorligini bartaraf qilish uchun tarbiyachi tomonidan samarali innovatsion yondashuvlarni moslashtirgan holda qo'llash zarur. Xususan, interfaol usullar pedagogik jarayonda ishchi, ijodiy muhit yaratish imkonini beradi. Bolalarning jismoniy, ma'naviy, psixik-emotsional (ruhiy-hissiy) sog'ligi ta'minlanadi, shaxslararo munosabatlari, o'zaro hamkorligi amalga oshadi. O'quv jarayonida bolalar diqqati beqarorligi sababli qo'yilgan maqsadga erishishda to'siqlar paydo bo'lishi mumkin. Mana shu jarayonda tarbiyachidan pedagogik improvizatsiya va metodlar transformatsiyasini amalga oshirish talab etiladi. Ba'zida og'zaki metodlardan foydalanish samara beradi, tarbiyachi atrof olam haqida Ona Vatan, buyuk siymolar, milliy bayramlar, kattalar mehnati, transport vositalari, buyumlar, kiyimlar haqida hikoya qiladi, tushuntirish beradi, suhbatlar o'tkazadi, badiiy adabiyotlar o'qib beradi. Ayrim vaziyatlarda bolalarda tomosha qilish istagi paydo bo'ladi, bunda esa ko'rgazmali metodga o'tiladi: Vatan, milliy bayramlar, buyuk siymolar, tana a'zolari, gigiena va sog'lom bo'lish haqida videoroliklar namoyish etiladi. Bolalarda atrof olam haqidagi tasavvurlarni shakllantirishda ayrim jihatlarga e'tibor qaratiladi ya'ni atrofda borliq, voqea-hodisalar to'g'risidagi batafsil ma'lumotlar maktabgacha ta'lim jarayonidan tashqari vaqtda ya'ni ijtimoiy jarayon va oilada ota-onalar tomonidan kutilmagan holatlarda ham beriladi.

Bolalarni atrof olam bilan tanishtirishda badiiy, ilmiy va ommabop adabiyotlarni o'qish muhim sanaladi. "So'zlasang-unutaman, ko'rsatsang-eslab qolaman, o'zim bajarishimga imkon bersang-tushunaman" tamoyiliga rioya etish maqsadga muvofiqdir. Agar bolalar eshitib, ko'rib, tajribani o'zi mustaqil bajarsa, uni bir umr esda saqlab qolishi mumkin. Maktabgacha ta'lim jarayonida tajribalarni qo'llash imkonini beradigan "NBIC" texnologiyasidan foydalanildi.

Bunda bolalar tajriba yoki tadqiqot o'tkazib nafaqat yangi ma'lumot olishi, balki yangicha izlanishlar, kashfiyotlar yaratishiga harakat qilish kerak. Tarbiyachi bolani bilimlarni o'zlashtirishga ortiqcha majburlamasligi, "nima uchun" va "qanday" savollariga o'zi mustaqil javob izlashi uchun pedagogik sharoit yaratishi lozim. "Ilm-fan va tabiat" markazida bolalar kichik tadqiqotlar o'tkazadi.

Tajriba o'tkazish orqali bolalarning bilish faolligi rivojlanadi, qiziquvchanligi oshadi, mustaqil fikrlash va tushunishga intilishi kuchayadi. Tabiat haqidagi bilim va ko'nikmalari kengayadi, ularni amaliyotda qo'llab tajribada sinovdan o'tkazish orqali tabiat haqidagi tasavvurlari chuqurlashadi. Tajriba o'tkazish orqali bolalarda fanlarga oid elementar bilimlar shakllanadi, atrof olam haqidagi tasavvurlari kengayadi, mustahkamlanadi.

Tajriba vaqtida bolalarda mikroskop, lupa va jihozlardan foydalanish ko'nikmalari shakllanadi. Eng muhimi bolalarda aqliy qobiliyat rivojlanadi, kommunikativlik, mustaqillik, kuzatuvchanlik, o'zini nazorat qilish va o'z harakatlarini boshqarish kompetensiyalari shakllanadi. Bolalarning tadqiqotchilik faoliyati yo'nalishlaridan biri bu shaxsiy tajribadir. Bolalar tajribada sinab ko'rishni juda yoqtiradilar. Maktabgacha yoshda tajriba metodi yetakchilik qiladi, 5-7 yoshda bolalar atrof olamni amaliy va tabiiy usulda anglaydilar. Har bir tarbiyalanuvchini shaxsiy tajribani mustaqil bajarishiga undash lozim. Bola kuzatuvchi emas, balki tadqiqotchi bo'lishi uchun sharoit yaratilishi kerak. Tarbiyachining harakatlari qiziqarsiz bo'lsa, bola uni kuzatishdan tez charchab qoladi.

Natijada bolalarda bilim olishga bo'lgan motivatsiya pasaya boshlaydi. Mashg'ulotlardagi ishtiroki ham samarasiz bo'ladi. Tajribalar bolalarning, masalan taxmin, kutilayotgan natija, vazifalarni yechish yo'lini izlash, sinab ko'rish haqidagi fikr va farazlarni ilgari surishi bilan olib boriladi. Tajriba yordamida bolalar mustaqil tadqiqot o'tkazishni o'rganadi, fikrlaydi, o'z fikrini himoya qiladi, tajriba natijalarini umumlashtiradi. Tajriba o'tkazish bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning eng samarali yo'li bo'lib, tafakkur, mantiq, ijodkorlik rivojlanadi.

“NBIC” texnologiyasi bolalarga “qanday?” va “nima uchun?” savollariga javob topishlariga imkoniyat yaratadi. Texnologiya quyidagi yo‘nalishlarda bajariladi:

jonli tabiatdagi mavsumiy o‘zgarishlar, tirik organizm sifatida o‘simlik va hayvonlar, ularning umumiy belgilari, o‘xshashligi va farqi; vazifasi va ahamiyati, ularga ta’sir ko‘rsatadigan omillarni o‘rganish;

jonsiz tabiatning (suv, havo, qum, tuproq, tosh, qora yer) xususiyatlari; jismlarning tuzilishi (gazsimon, suyuq, qattiq,), sifati va xususiyati, bir holatdan boshqa holatga o‘tishi; suvning tabiatda aylanishi (suv, bug‘, muz, yomg‘ir), jonsiz tabiatning jonli tabiatga ta’siri;

kattalar bilan birga tadqiqotlar (eritish, yaxlatish, bo‘yash, qizdirish va qaynatish); ba’zi fizik jarayonlarning ahamiyati; suv, elektr energiyasi va qog‘ozni asrash; tabiat hodisalari turli omillarga bog‘liqligini tushuntirish; tabiatdagi o‘zgarishlar sababini tushuntirish (qor erishi va muzlashi);

buyumlar va ularning belgilari, tuzilishi, vazifasi, shakli, o‘lchami, rangi, xususiyati, nomlanishini o‘rganish; material, uning sifatlari va xususiyatlari (mo‘rt, nozik, sinuvchan, o‘zgaruvchan, chidamli, chidamsiz, yumshoq, qattiq, g‘adirbudur, qalin, ingichka); predmet inson faoliyatining natijasi ekani haqida bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish va hokazo.

Atrofdagi borliq bilan tanishish jarayonida bolalar tadqiqotchilik faoliyatini mustaqil bajaradi. Tajriba o‘tkazish davomida bolalar hayot xavfsizligi faoliyati qoidalari bilan tanishtiriladi. Tajriba natijalari pedagog-tarbiyachi bilan birga muhokama qilinadi. Bolalar tajriba o‘tkazish uchun komfort va ijodiy muhit yaratish lozim. Guruhda Mini laboratoriya uchun joy ajratiladi, bolalar tajriba o‘tkazadigan “olimlar”ga aylanadi, turli mavzularda kuzatish olib boradi, o‘simliklarning o‘stirish, tajriba uchun materiallarni saqlash joyi belgilanadi.

“NBIC” texnologiyasi bolalarning atrof olamni tushunishi, bilimlarni o‘zlashtirishiga yordam beradi, tabiat ajoyibotlaridan hayratlanish hissi, atrof olam bilan mulohazadan qoniqish hosil qiladi. Bolalar barcha faoliyatni bosqichma-bosqich ketma-ketlikda amalga oshirish ko‘nikmasiga ega bo‘ladilar. Asta-sekin tadqiqot qilishga kirishadilar, mustaqil ravishda maqsad qo‘yib, rejalashtirib, kerakli jihozlarni tanlay oladilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirishning metodik tizimi shakllantirildi.

Narsa va buyumlarning nomi, belgi, xususiyatini o‘rgatish metodikasi. (“Til va nutq”, “Qurilish va konstruksiyalash” markazida Nima? Qanday? Nechta? metodlaridan foydalanildi). DTS va 1-sinfning “Atrofimizdagi olam” va boshqa fanlar mazmunidagi predmetlar guruhiga oid lug‘at asosida mashg‘ulotlar olib borildi (5-ilova).

Voqea-hodisa va ularning sabab-oqibat munosabatlarini o‘rgatish metodikasi (“Ilm-fan va tabiat”, Syujet-rolli o‘yinlar va dramalashtirish” markazida Nima uchun? Nega? Keyin nima bo‘ladi? Seriyali rasmlar, Syujetli rasmlar, Kecha bugun, ertaga, Rasmga qarab ertak tuzish metodlaridan foydalanildi. Salim nega kasal bo‘ldi? Kuzda nima bo‘ladi? Fasllarga oid Kunlar issiydi, Qor eriydi, Gullar ochiladi mavzularida rivojlanish markazlarida faoliyatni tashkil etish.

Predmetlar bilan bog‘liq amaliy mashqlarni bajartirish metodikasi. “Ilm-fan va tabiat”, “San‘at” markazida bolalar applikasiya, loy, plastilin, xamirlardan predmetlar yasaydi. Bunda bolalar predmetlar (uy-ro‘zg‘or buyumlari, oshxona jihozlari, o‘quv qurollari)ni hayotda mustaqil qo‘llash bo‘yicha ko‘nikmaga ega bo‘ladi.

Topshiriqlarni mustaqil bajarishga o‘rgatish metodikasi.

Rivojlanish markazida va uyda topshiriqlarni mustaqil bajaradi. Tarbiyalanuvchilarga atrof olamga oid didaktik topshiriqlar beriladi masalan: “Bizning uy”, “Bizning mahalla”, “Kasblar”, “Transport turlari”, “Oshxona va uy

jihozlari”, “Yuvinish vositalari”, ”Kiyimlar”, “Tabiat hodisalari”, “Yo‘l harakati qoidalari” mavzularida rasm chizish, applikasiya, loy va plastilindan foydalanib yasash, gerbariy tayyorlash hamda she‘r yoki topishmoqlar yod olish kabilar.

MTTda atrof olam bilan tanishtirishga oid tadbirlar tayyorlash metodikasi. Tadbirlar o‘tkazish uchun tarbiyachilarga didaktik topshiriq va tarqatmalar tayyorlash bo‘yicha metodik tavsiyalar berildi. Bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish muhim sanaladi. Shu boisdan rivojlantiruvchi muhitga mos komfort sharoit yaratish talab etiladi masalan: Bolalar studiyasi, Kichik ustaxona tashkil etish, “Yog‘och ustaxonasi” daraxt va yog‘ochdan uy va boshqa buyumlar yasash; “Mohir qo‘llar olami” tashlandiq materiallardan qurish yasash, “Tikuvchilik atelezi” to‘garaklarini tashkil etish maqsadga muvofiq. Bolalar o‘quv-tarbiyaviy faoliyat davomida predmetlarni turlariga ko‘ra guruhlaydilar, tabiat va insonlar o‘rtasidagi munosabat o‘rtasidagi bilimlarni tizimlashtiradilar, atrofdagi predmetlarning belgilari kattalik, rangi, hayotiy faoliyatda foydalanishni o‘rganadilar.

Xulosa va takliflar. Yuqorida keltirilgan mulohazalardan kelib chiqib, maktabgacha yoshdagi bolalarga ta‘lim-tarbiya berish mazmuni quyidagilardan iborat bo‘lishi lozim degan xulosaga kelish mumkin:

Bolalarning yosh xususiyatlarini e‘tiborga olgan holda ta‘lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda “Ilk qadam” o‘quv dasturi talablari va tamoyillariga rioya etishda innovatsion faoliyat (fasilitatsiya, moderatsiya, tyuterlik, kouch) elementlaridan samarali foydalanish.

O‘quv-tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishda kollaborativ muhitni yaratishga erishish, ya‘ni har bir bosqich uzviy ketma-ketlikda, bolalarning o‘zaro hamkorligida, har bir bosqichda bajarilgan ishlarning keyingi bosqich uchun muhimligini anglagan holda bolalarda mas‘uliyat hissini oshirishga e‘tibor qaratish. Natijada bolalarning jamoadagi mavqei (status)ni sezish, hurmat qilishga sharoit yaratiladi.

Pedagogik jarayondan kutilayotgan natijalarni kafolatlashga erishishda prognostik (har bir tarbiyalanuvchining imkoniyatlarini oldindan bilgan holda o‘quv topshiriqlar murakkablik darajalarini belgilash va ularni tayyorlash) - diagnostik (jarayonda o‘zini oqlamagan metod yoki yondashuvlarni tahlil qilish orqali moslashuvchan variantlarini tayyorlash hamda bolalar hatti-harakatlaridagi salbiy holatlarning sabablarini bevosita faoliyatda kuzatish) metodlardan samarali foydalanish orqali interfaol o‘quv muhitini yaratish kerak.

Bolalarda o‘z hatti-harakatlarini idora etishda ixtiyoriy qobiliyatning yetarli emasligini inobatga olgan holda har bir bolaga individual yondashish, ularda bilishga qiziqishni kuchaytirishga yo‘naltirilgan o‘yin turlaridan samarali foydalanish. Katta va tayyorlov guruh bolalarida mustaqillik, o‘z hatti-harakatlarini boshqarish, o‘zini o‘zi tashkil etish ko‘nikmasi mavjudligi bois, ularda savodxonlik malakalarini shakllantirishda oila, maktab va boshqa tashkilotlar bilan manzilli korporativ hamkorlikni kuchaytirish.

Maktabgacha ta‘lim yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirishda o‘zaro bog‘liq bo‘lgan uchta ta‘limiy sikl amalga oshiriladi shudan kelib chiqib, maktabgacha ta‘lim tashkiloti pedagoglariga ushbu tavsiyalarga amal qilishlari lozimligini taklif etamiz:

bolalarda faollikni uyg‘otish-motivatsiya berish;

yuz berayotgan o‘zgarishlarni anglash, voqea-hodisalar ma‘nosini tanish yoki notanish so‘zlar bilan ifodalash, odatiy yoki noodatiy voqealarni tushuntirish;

ijodiy faoliyatda o‘rganayotgan ob‘yektga munosabatini bildirish-refleksiya;

o‘quv-tarbiyaviy jarayonda bolalarni psixologik xususiyatlariga mos ravishda samarali shakl, usul va vositalarni tanlash va hokazo.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoev Sh.M. 2017- 2021 yillarda maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida qaror. 29.12.2016 y., PQ-2707,

О'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 1-son, 11-modda, 35-son, 923-modda.

2. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. Maktabgacha ta'lim vazirligi MH-1-son buyrug'i. T.: 2018. 18 iyun. -31b.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasi maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti. 8.12. 2020 y. 802- son qaror. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim muassasasining davlat o'quv dasturi.

4. Davletshin. M.G., Do'stmuhamedova Sh. va boshq. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. O'quv metodik qo'llanma. -T.: 2004. 129 b.

5. Дыбина О.В. Ребёнок и окружающий мир. Программа и методические рекомендации. Для занятия с детьми 2-7 лет. Изд. Мозаика-синтез., 2017. 123 с.

6. Зинченко В.П. Развивающее образование. Том I. Диалог с В.В. Давыдовым. -М.: АПК и ППРО , 2002. - 254 с.

7. Козина Е.Ф. Методика ознакомления с окружающим миром в дошкольном возрасте. М.: Изд. Прометей-2011. - 690 с.

8. Козлова С.А., КуликоваТ.А. Дошкольная педагогика: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. -3-е изд., исправ.и доп. - М. :Издательскийцентр «Академия», 2001. - 416 с.

9. Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q., A'zamova M.N. Maktabgacha pedagogika / O'quv qo'llanma. T.: Ma'naviyat, 2013.157 b.

10. Qodirova F.R., Jo'raeva N.T. Maktabgacha ta'limda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar / O'UM. TDPU huzuridagi XTXQTMОХМ.Т.: 2018. -158 b.

11. Немов Р.С. Практическая психология:Познания себя.Влияние на людей.: Пособие для учащихся. -М.: Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 1998. 320 с.

12. Спиноза Б. The Philosophy of Spinoza As Contained in the First, Second, and Fifth Parts of the Ethics and in Extracts from the Third and Fourth. Creative Media Partners, 2016. -220 p.

13. Усова А.П. Обучение в детском саду / Под.ред. А.В.Запорожца. -3 еизд. Испр -М.: Просвещение, 1991. 176 с.

14. Ferreira M.E. Stage-based egological education of preschool children on the basis of environmentally friendly approach. Portugal. 2015. - 149 p.

15. Fisher R. A. Impact of Early-Exposure Environmental Education on a Child's Selection of Words and Creativity. 2013. -267 p.